

mes operálni, mivel az információellátás minőségét csak a *hasznossági mutató* (K_h) fejezi ki:

$$K_h = \frac{H}{S}$$

Célszerű, ha a hasznossági mutatót minden egyes intézményi információs szervre kiszámítjuk, illetve e számítását évenként egyszer-kétszer megismételjük. Ha a *hasznossági mutató értéke alacsony*, illetve csökken, akkor a következőket kell tennünk:

meg kell vizsgálni az intézményben dolgozó szakemberek információs szükségleteit;

pontosítani kell információ kéréseiket;

a szükségletek és a kérések szempontjából ellenőrizni kell a rubrikátort;

ellenőrizni kell az információforrások és a kérések indexelésének minőségét.

/GRJAZNOV, N. I. – SZAPLINA, T. B.: *Oszobennoszti informacionnogo obeszpecsenija NIOKR na urovne nizovoj informacionnoj szluzsbü NII i KB = Naucsno-Tehnicoszskaja Informacija, 1. sor. 6. sz. 1977. p. 1–5./*

(Futala Tibor)

Referálás indikátorok segítségével

Indikátorok figyelembevétele és referátum-minták alkalmazása bizonyos gyakorlati idő eltelte után meggyorsíthatja a referálás munkáját. Különösen hosszabb és

idegen nyelvű dokumentumok esetén, valamint új munkatársak betanulása során mutatkoznak meg ennek a módszernek az előnyei, így többek között a referátumok minőségének javulása.

Köztudott, hogy egy dokumentum leglényegesebb információs általában a dokumentumban elszórtan található néhány mondatban összpontosulnak. A szakszövegek többségében az egyes bekezdések első mondata tartalmazza a bekezdés alapgondolatát, ezt követik a példák és magyarázatok, majd a visszatérés az alapgondolatra. A minden valószínűség szerint fontos szövegrészek a bevezetés, az összefoglalás, valamint az összekötő mondatok az irodalom értékelése, a kísérletek leírása stb. után.

Fentiek figyelembevételén kívül a *referálói munka hatékonysága indikátorok segítségével növelhető*. Legfontosabbak a feladatra és az eredményre utaló indikátorok.

A fontos tartalmi elemeket magukban foglaló mondatok és az indikátorok összefüggéseinek pontos meghatározására 3–3 német, orosz és angol nyelvű folyóiratnak 1972. évfolyamát, ezen belül minden egyes folyóirat valamennyi dokumentálásra érdemes cikkét vizsgálták.

Az 1. táblázat a dokumentálásra érdemes cikkek számát, illetve az ezekben talált indikátorok számát és százalékarányát mutatja. A 2. és 3. táblázatban a német nyelvű lapokban előforduló feladatra, illetve eredményre utaló indikátorok száma, illetve százalékaránya látható.

A kapott eredményekből kitűnik, hogy az *indikátorok száma folyóiratok, illetve nyelvterületek szerint erősen változó*. Ha a cikkben szerzői referátum vagy

1. táblázat

Az indikátorok megoszlása

Folyóirat	A dokumentálásra érdemes cikkek száma	Feladatra utaló indikátorok		Eredményre utaló indikátorok	
		száma	aránya a cikkek számában, %	száma	aránya a cikkek számában, %
Neue Hütte	130	82	63	50	38,5
Organisation	25	20	80	6	24
Die Technik	117	60	51,3	28	24
Német nyelvű cikkek	272	162	59,6	84	31
Cvetnue Metallü	359	217	60,5	245	62,6
Mehanizacija i Avtomatizacija Proizvodstva	219	131	59,8	122	55,7
Élektrohimiya	462	417	90,3	346	75
Orosz nyelvű cikkek	1040	765	74,7	713	68,8

2. táblázat

Feladatra utaló indikátorok német nyelvű folyóiratokban

Indikátorcsoport	Neue Hütte		Organisation		Die Technik		Összesen	
	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%
Ezen (jelen) munka, cikk, fejtegetés, hozzászólás, jelentés, magyarázat, ismertetés, meggondolás, vizsgálat	27	33	5	25	11	18	43	27
Törekvés, feladat, tárgy, cél, célkitűzés	27	33	12	60	19	32	58	36
Továbbá, a továbbiakban, a következőkben, az alábbiakban	20	24	3	15	24	40	47	29
Kifejtve, jelentve, bemutatva, ábrázolva, feltárva, megállapítva, mérve, vizsgálva (és ehhez hasonló kifejezések)	8	10	–	–	6	10	14	8
	82	100	20	100	60	100	162	100

3. táblázat

Eredményre utaló indikátorok német nyelvű folyóiratokban

Indikátorcsoport	Neue Hütte		Organisation		Die Technik		Összesen	
	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%
A jelen (előbbi, fenti) magyarázatból, fejtegetésből, bemutatásból, vizsgálatból, kísérletekből... következik, kiderül, kitűnik, következtethető	11	22	1	17	10	36	26	31
Befejezésül, végezetül, összesen, végülis, összefoglalva	15	30	3	50	12	44	30	36
Eredmény (mérési eredmény, kísérleti eredmény), felismerés, megállapítás, bizonyítás, megerősítés, végkövetkeztetés	24	48	2	33	6	20	28	33
	50	100	6	100	28	100	84	100

összefoglaló található, általában hiányoznak az eredményre utaló indikátorok. A bevezetésben viszont nincsenek feladatra utaló indikátorok, ezek többnyire a főrész előtti utolsó mondatban vagy bekezdésben, kivételes esetben a cikk második részében található. A szerző stílusától függően egy-egy cikkben több indikátor is lehetséges, ezért a további vizsgálatok során érdemes lenne az indikátorok hierarchiáját felállítani. A cikkek egyes típusaiban (visszapillantás, vitacikk, előadás stb.) egyáltalán nem található indikátorok.

A 2. és 3. táblázat bemutatja a talált azonos értelmű indikátoroknak, bár önkényesen összeállított, de a gyakorlati alkalmazás szempontjából kielégítő csoportosítását is. Hasznos lehet, ha a referáló saját munkájához maga határoz meg indikátorokat.

Az indikátorokat legcélszerűbb először a cikk első és utolsó szakaszában keresni. Ha – ideális esetben – a feladatra és az eredményre utaló indikátorokat megtaláltuk, már csak kevés kiegészítésre van szükség. Ezzel a módszerrel általában a dokumentumok fele dolgozható fel.

Az ésszerű referáláshoz még a következőket kell figyelembe venni:

felsorolás és szuperlatívuszok (tökéletesítés, optimalizálás, csökkentés, gépesítés stb.);

szerzői előszó;

utalás a gazdaságosságra és a kapott eredmények felhasználására (ezek többnyire az utolsó bekezdésben találhatók).

Meg kell jegyezni, hogy az indikátorok csak fogódzókat jelentenek a gyorsabb referálás érdekében és azokat alkotó módon kell felhasználni.

A belső tartalomra utaló indikátorokkal szemben a referátum-minta felhasználása abban segít, hogy ezt a tartalmat megfelelő formába öntsük. Itt általában a gyakran használt kifejezésekre van szükség, mint pl.: áttekintés... annak kiszámítása... előállítása... stb. A legcélszerűbb, ha az egyes információs központok ezeket a referátum-mintákat saját szempontjaiknak megfelelően állítják össze.

A felsőoktatás keretében a referálással kapcsolatban végzett kísérletek során előbb kioktatták a hallgatókat a referálás módjáról, majd mérték a referálás időszükségle-

tét egyszer az indikátorok figyelembevétele nélkül, egyszer pedig indikátorok és referátum-minták segítségével. A kísérletek eredményeiből az alábbi következtetések vonhatók le:

az indikátorok vagy referátum-minták használatával időmegtakarítás általában nem volt tapasztalható. Egy referátum készítésének ideje – átlag 23,3 – 35,1 perc – túlságosan rövid is volt ahhoz, hogy valamilyen hatás észrevehető lehetett volna;

az idő rövidsége, emellett a hallgatók hiányos ismeretei következtében a referátumok minősége sem volt kielégítő;

egy második, jobban előkészített és rendszeresebben végrehajtott kísérlet során a referátumok minősége javult.

Megalapozott következtetések levonása érdekében további kísérletekre van még szükség.

/MÄHNER, W.: Referieren mit Indikatoren = Informatik, 24. köt. 3. sz. 1977. p. 23–25./

(Dezső Zsigmondné)

TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

On-line információkereső rendszerek használati módjai

Az utóbbi években a számítógépes bibliográfiai információkereső rendszerek egyre több felhasználó számára váltak hozzáférhetővé, akár a nagy nyilvános adatbázisokat tekintjük (pl. MEDLARS, INSPEC), akár valamely belső szolgáltatásról van szó. Ennek ellenére Nagy-Britanniában ma még elvétve találkozunk a keresés eredményének azonnali megjelenítését és kívánság szerinti módosításait interaktív (párbeszéd) módon lehetővé tevő on-line információs szolgáltatásokkal.

Egy kutatási programban nyolc brit intézmény folytatott kísérleteket meglévő on-line rendszerekkel. Az egyik kísérleti központ a Manchesteri Egyetem Tudományos és Műszaki Intézete (University of Manchester, Institute of Science and Technology – UMIST) volt, ahol a Lockheed hálózathoz csatlakozó, 30 karakter/sec sebességű terminált állítottak fel és használatához megfelelő segítséget adtak. A felhasználók (az egyetem kutatói, oktatói) térítésmentesen kereshettek a rendszer útján információt, de felkérték őket, hogy a vizsgálathoz szükséges részletes kérdőíveket válaszolják meg.

Az amerikai Lockheed információkereső rendszer a DIALOG információkereső nyelvvel működik. A rendszerben a keresett téma felhasználói keresőprofilját (vagy a keresőképét) ÉS, VAGY, NEM logikai operátorokkal kombinált tárgyszavak alapján kell megfogalmazni. A

profil a terminálon és a nyilvános telefonhálózaton keresztül továbbítja a Lockheed központjába, a Kaliforniában működő központi számítógéphez. A profil és a vizsgált adatbázis összehasonlításából kapott találatok terminálon jelennek meg, ahol a felhasználó közvetlenül képes a keresőkép módosításával befolyásolni a találati információk számát, összetételét (pl. szűkíti a kezdetben széles profilt).

Az UMIST részfeladata a komplex programban annak vizsgálata volt, hogy a legjobb on-line keresési eredményeket a felhasználó egyedül vagy közvetítő személyrel együtt éri el. E célból összehasonlító kísérleteket végeztek. A témát egyrészt a felhasználó maga, másrészt képzett közvetítő, vagyis a profilszerkesztő kereste. Ez utóbbi esetben kétféleképpen is eljárak: a felhasználó jelenlétében és – előzetes megbeszélés után – távollétében is végeztek információkeresési kísérleteket. Az eredmények összehasonlítását a felhasználó végezte el.

A kísérletsorozat menete a következő:

1. A közvetítő és a felhasználó közvetlen megbeszélést folytat, amelynek során a felhasználóval ismerteti a rendszer lehetőségeit és használati módját. Erről egyszerű írásos utasítást is kap. Az interjú során a közvetítő viszont megismeri a felhasználó témáját.

2. A közvetítő elvégzi az információkeresést.

3. A felhasználó egyedül, közvetítő nélkül végzi az információkeresést. Segítségére van egy gépkezelő, aki feljegyzi a felhasználó technikai jellegű problémáit.